

1. V. 19

۸۷/۱/۱۰۵۶۴۲
۸۷/۱/۲۹

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده ادبیات
گروه ادبیات عرب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

نقد و بررسی رمان‌های تاریخی جرجی زیدان

و تأثیر آن بر سیر داستان‌نویسی واقع‌گرایانه‌ی عرب

استاد راهنما

دکتر عبدالحسین فرزاد

استاد مشاور

دکتر علی‌رضا میرزا محمد

پژوهشگر

زیبا اکبرزاده

۱۳۸۷

کتابخانه مرکزی
موسسه عالی
تاسیس ۱۳۵۲

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۵

۱۰۷۰۱۹

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد خانم زیبا اکبرزاده دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با عنوان « نقد و بررسی رمانهای تاریخی جرجی زیدان و تأثیر آن بر سیرداستان نویسی واقعگرایانه عرب » در ساعت ۱۰ روز سه شنبه مورخ ۸۷/۶/۱۲ با حضور استاد راهنما جناب آقای دکتر فرزاد و استاد مشاور جناب آقای دکتر میرزا محمد و اساتید داور جناب آقای دکتر آل قیس و جناب آقای دکتر رادفر تشکیل گردید.

پس از شنیدن خطابه دفاعیه، پرسشهای هیأت داوران مطرح گردید و دانشجو به آنها پاسخ داد و از پایان نامه خود دفاع کرد. جلسه موقتاً برای شور تعطیل شد و پس از تشکیل مجدد به اتفاق آراء و با نمره به عدد ۲۰ (بیست) به حروف (بیست) و با درجه (عالی) خانم زیبا اکبرزاده به عنوان دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب شناخته شد.

اسامی و امضای هیئت داوران:

❖ استاد راهنما (رئیس هیئت داوران): جناب آقای دکتر فرزاد

❖ استاد مشاور: جناب آقای میرزا محمد

❖ استاد داور: جناب آقای دکتر آل قیس

❖ استاد داور: جناب آقای دکتر رادفر

❖ رئیس پژوهشکده: جناب آقای دکتر رادفر

❖ مدیر گروه: جناب آقای دکتر آل قیس

❖ نماینده مدیریت تحصیلات تکمیلی: سرکار خانم جواهری

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۵

نظر اصلاحی هیئت داوران :

تقدیم به:

پدرم که مرغ اندیشه ام را پر و بال بخشید.

و مادرم که جانم را با مهر سرشت.

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده‌ی پژوهش.....
۲.....	مقدمه.....
۶.....	سؤال‌های اصلی تحقیق.....
۷.....	فرضیه‌های تحقیق.....
۷.....	هدف‌های تحقیق.....
۸.....	پیشنهادها.....
۸.....	معرفی فصل‌های تحقیق.....
۱۰.....	فصل اول: ادبیات داستانی.....
۱۲.....	۱-۱- مفهوم ادبیات داستانی.....
۱۲.....	۱-۱-۱- مفهوم داستان.....
۱۲.....	۱-۲-۱- زاویه دید.....
۱۲.....	۲-۱- عناصر داستان.....
۱۲.....	۲-۲-۱- طرح.....
۱۵.....	۳-۲-۱- درونمایه.....
۱۶.....	۴-۲-۱- شخصیت و شخصیت‌پردازی.....
۱۷.....	۵-۲-۱- صحنه.....
۲۰.....	۶-۲-۱- گفتگو.....
۲۰.....	۷-۲-۱- فضا.....
۲۰.....	۸-۲-۱- سبک.....
۲۰.....	۹-۲-۱- لحن.....
۲۲.....	۳-۱- انواع داستان.....

۲۵.....	۴-۱- نگاهی به روند ظهور و تکامل ادبیات داستانی معاصر عرب
۳۰.....	فصل دوم: رمان.....
۳۱.....	۱-۲- زمینه‌های پیدایش رمان.....
۳۵.....	۲-۲- ویژگی‌های عمده رمان.....
۳۶.....	۳-۲- ارتباط رمان با رمانس.....
۳۷.....	۴-۲- رمان تاریخی.....
۴۰.....	۵-۲- رمان تاریخی در ادبیات عرب.....
۴۲.....	۶-۲- رمان تاریخی در ادبیات معاصر عرب.....
۴۵.....	فصل سوم: زندگی خصوصی و ادبی جرجی زیدان.....
۴۶.....	۱-۳- حیات جرجی زیدان.....
۵۳.....	۲-۳- آثار و تألیفات جرجی زیدان.....
۵۶.....	فصل چهارم: خلاصه و نقد رمان‌های تاریخی جرجی زیدان.....
۵۷.....	۱-۴- تاریخچه‌ی نگارش رمان‌ها.....
۵۸.....	۲-۴- معرفی رمان‌های جرجی زیدان.....
۶۲.....	۳-۴- خلاصه و نقد رمان‌ها.....
۶۴.....	۱-۳-۴- «العباسة اخت الرشید».....
۷۲.....	۲-۳-۴- «عذرا قریش».....
۸۱.....	۳-۳-۴- «غادة كربلاء».....
۸۸.....	۴-۳-۴- «عبدالرحمن الناصر اموی».....
۹۸.....	۵-۳-۴- «عروس فرغانة».....
۱۰۶.....	۶-۳-۴- «أحمد بن طولون».....
۱۱۳.....	۷-۳-۴- «إستبداد الممالیک».....
۱۲۵.....	۸-۳-۴- «أسیر المتمهدی».....
۱۳۵.....	۹-۳-۴- «الإتقلاب العثماني».....

۴-۴- ویژگی‌های کلی رمان‌های جرجی زیدان..... ۱۴۵

فصل پنجم: تأثیر رمان‌های جرجی زیدان بر داستان‌نویسی واقع‌گرایانه‌ی عرب..... ۱۵۴

۱-۵- انگیزه‌ی جرجی زیدان از نگارش داستان‌های تاریخی..... ۱۵۶

۲-۵- تأثیر رمان‌ها بر سیر داستان‌نویسی واقع‌گرایانه‌ی عرب..... ۱۵۸

نتیجه و سرانجام سخن..... ۱۷۱

خلاصة الرسالة باللغة العربية..... ۱۷۴

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۸۱

خلاصه پژوهش به زبان انگلیسی..... ۱۸۶

چکیده

در دنیای امروز، اندیشمندان و صاحبان نظریه‌های گوناگون در پی آنند تا به شیوه‌های متعدد، اندیشه‌های مورد نظر خویش را ترویج نمایند. در میان این شیوه‌ها، هنر و ادبیات به ویژه ادبیات داستانی کارآیی فراوانی دارد.

یکی از این دانشمندان، که از پیشگامان نهضت فکری - ادبی معاصر جهان عرب، در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم به شمار می‌رود، جرجی زیدان، مورخ، نویسنده، روزنامه‌نگار و اندیشمند برجسته‌ی لبنانی مسیحی است که در طول عمر نسبتاً کوتاه خود بیش از بیست کتاب در زمینه‌های زبان‌شناسی، تاریخ تمدن و فرهنگ عرب و جهان اسلام، زندگینامه‌ی مشاهیر، جغرافیا، تاریخ ادبیات زبان عربی و .... به رشته‌ی تحریر در آورد، و بیست و یک رمان تاریخی دربارهِ تاریخ اسلام و عرب نوشته است.

او در معرفی علم تاریخ و زبان‌شناسی به شیوه‌ی نوین و علمی و در آشنا ساختن توده‌ی مردم با تاریخ اسلام و عرب نقش به‌سزایی ایفا نمود، رمان‌های او که با هدف تعلیم تاریخ نوشته می‌شد، بسیار مورد استقبال قرار گرفت. هر چند که به دلیل غلبه‌ی صبغه‌ی تعلیمی و نثر ساده و غیر ادبی

از نظر هنری و فنی، دارای ضعف‌های متعددی بود و در سطح رمانس باقی ماند، به نظر می‌رسد او به عنوان یک مورخ و روزنامه‌نگار در هدف خود - که آشنا ساختن توده‌های مردم با تاریخ بود - در حد بضاعتش موفق بوده است.

واژگان کلیدی: ادبیات داستانی - رمان تاریخی - جرجی زیدان.

مقدمه

الحمد لله المتفرد بالقدم والكمال، والمتوحد بالعظمة والجلال، و صلى الله على اشرف خلقه و افضل رسله نبى الرحمة و صاحب الشفاعة و على آله سادة البشر صلاة تبنى فيها مراتب الأعداد و لا تبنى بحصرها قواعد الحساب.

واژه‌ی ادب، بسان مجموعه‌ی عظیمی است که در درون آن، انواع و اشکال گوناگون یافت می‌شود. این شکل‌ها و قالب‌ها در دو بخش عمده (شعر و نثر) جای می‌گیرند. نثر خود اقسام مختلفی دارد که در میان آنها، داستان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و توانسته به جایگاه مهمی دست یابد و از صورت تفنن و سرگرمی به شکل یک رشته‌ی هنری جدی و فنی تبدیل شود و آثار ماندگاری به جهان ادبیات تقدیم کند.

در دوران معاصر، هنر داستان نویسی، توانسته است در انتقال فرهنگ و هنر ملت‌ها نقشی

انکار ناپذیر ایفا کند؛ کشورهای قدرتمند غربی که زادگاه ادبیات نوین داستانی به شمار می‌روند. از همین رهگذر، هنر و ادبیات خود را در عرصه‌ی جهانی مطرح ساخته‌اند. در این میان رمان، به

عنوان یکی از مهمترین انواع داستانی، جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است و بسیاری از شاهکارهای ادبیات داستانی، در این قالب آفریده شده است.

در قرن ۱۹ میلادی، همزمان با دوران شکوفایی رمان در اروپا و ظهور شاهکارهای ادبی در غرب، روشنفکران و اندیشمندان عرب، که از طریق آموختن زبان‌های اروپایی و سفر به کشورهای غربی با ادبیات داستانی اروپا و مهمترین نوع آن، یعنی رمان آشنا شده بودند، درصدد بر آمدند آثاری به این سبک بیافرینند.

ظهور رمان تاریخی ریشه در ابعاد مختلف مکتب ادبی رمانتیسیم داشت؛ گذشته‌گرایی، گرایش به خیال‌پردازی و علاقه به ملی‌گرایی و حال و هوای بومی، از مهمترین ویژگی‌های مکتب رمانتیسیم بودند که زمینه ساز شکل‌گیری رمان تاریخی شدند.

رمان تاریخی در لبنان ظهور کرد، «سلیم البستانی» نخستین نویسنده‌ی لبنانی است که به نوشتن این نوع داستانی روی آورد و به ترتیب رمان‌های تاریخی «زنویسا» (۱۸۷۱) و «بدور» (۱۸۷۳) و «الهیام فی فتوح الشام» (۱۸۷۴) را نوشت.

عصر طلایی رمان تاریخی، در مصر بود؛ زیرا جو نامساعد حاکم بر لبنان، تعدادی از ادیبان را مجبور کرد که به مصر مهاجرت کنند و جرجی زیدان (۱۸۶۱-۱۹۱۴) هم که در زمره‌ی مهاجران بود، توانست با بنیان نهادن اصول رمان تاریخی، لقب «بنیان‌گذار رمان تاریخی» را در ادبیات عرب احراز نماید. جرجی زیدان، مورخ، نویسنده و اندیشمند برجسته‌ی لبنانی، توانست در طول عمر نسبتاً کوتاه خود بیش از ۲۰ عنوان کتاب در زمینه‌های زبان‌شناسی، تاریخ تمدن و فرهنگ عربی و تاریخ عمومی به رشته‌ی تحریر در آورد و با نوشتن ۲۱ رمان تاریخی درباره‌ی تاریخ عرب و اسلام نام خود را به عنوان یکی از مهمترین پیشگامان داستان‌نویسی تاریخی عربی، جاودان سازد.

در خلال این زمانها مقاطع مختلفی از تاریخ عرب و اسلام، از صدر اسلام گرفته تا روی کار آمدن بنی امیه و بنی عباس تا دوران صلاح الدین ایوبی و جنگهای صلیبی تا حوادث دوران عباسی و مصر در قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰، بیان شده است.

البته از آن جایی که جرجی زیدان مسیحی بود و با شرق شناسان در ارتباط، بسیاری از منتقدان او را متهم کردند که در داستانهای خود (و دیگر آثارش) چهره‌ی اسلام و عرب را منخدوش کرده و به بهانه‌ی داستان نویسی بسیاری از حقایق تاریخی را تحریف نموده و در جهت اهداف استعمار و تهاجم فرهنگی غرب گام برداشته است و اغلب به طرفداری و تمجید عناصر مسیحی پرداخته است.

البته اظهار نظر درباره‌ی مقاطع حساس تاریخی اسلام مانند فتوحات مسلمین، حوادث اواخر دوران خلیفه‌ی سوم، رویدادهای دوران خلافت حضرت علی (ع)، روی کار آمدن معاویه، واقعه‌ی کربلا و مانند اینها به خودی خود جنجال آفرین و بحث برانگیز است.

شیوه‌ی داستان نویسی جرجی زیدان از مسائلی است که نظر منتقدان را به خود جلب کرده است، او با خلق چند قهرمان خیالی که اغلب یک زوج دلداره، اصلی‌ترینشان هستند و با به وجود آوردن ماجراهای عاطفی سعی در به هم پیوستن حوادث مختلف می‌کند و می‌کوشد از این طریق داستان را به پیش ببرد. ولی از طرف دیگر همین روش موجب می‌شود در بسیاری مواقع، پیوندهای خیالی میان این قهرمانان ساختگی و شخصیت‌های تاریخی ایجاد شود و این قهرمانان تخیلی به نحوی اغراق آمیز، بازیگران اصلی صحنه‌ی بسیاری از حوادث شناخته‌ی تاریخ گردند که همین امر از دیدگاه برخی منتقدان تحریف تاریخ است و نمی‌توان آن را با عنوان ضروریات داستان نویسی، توجیه نمود.

کتاب‌ها و مقاله‌های مختلفی به زبان عربی در مورد شخصیت ادبی و رمان‌های تاریخی او نوشته شده است. در کشور ما هم در دانشگاه علامه طباطبایی یکی از دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات عرب، به نام مهرانگیز خدابخشی نژاد، موضوع پایان‌نامه‌اش را «تحلیل و دراسته‌ی روایه‌ی فتاة غسان لجرجی زیدان» انتخاب کرده است، که در آن به نقد و بررسی کامل ساختار شکلی و فنی رمان و تحلیل کلی آن پرداخته است ولی از اشاره به رمان‌های دیگر جرجی زیدان و معرفی آنها غافل مانده است.

به هر حال با توجه به این که جرجی زیدان یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی فکری-فرهنگی معاصر جهان عرب بوده و مجموعه داستان‌های تاریخی او در نوع خود نخستین نمونه از این دست به شمار می‌رفته، و افزون بر این بسیاری از اندیشه‌های تاریخی او در خصوص حوادث صدر اسلام به باورهای شیعه نزدیکتر است، علاقه مند شدم تا این موضوع را به عنوان پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود انتخاب کنم.

البته در این راه مشکلاتی نیز وجود داشت، از یک سو تعداد منابعی که به بررسی داستان‌های جرجی زیدان و نقد و تحلیل آنها پرداخته باشد و بتواند در امر تحقیق، به عنوان راهنما، مورد استفاده قرار گیرد بسیار اندک بود، و از سوی دیگر تعداد کتاب‌هایی که در مورد رمان تاریخی، اصول و قواعد فنی این نوع داستانی به بحث و بررسی پرداخته باشد نیز این وضعیت را داشتند.

سؤال‌های اصلی تحقیق:

۱- هدف و انگیزه‌ی جرجی زیدان از نگارش داستان‌های تاریخی چه بوده و تا چه میزان

در رسیدن به آن موفق بوده است؟

۲- جرجی زیدان تا چه اندازه تحت تأثیر ادیبان غرب قرار داشته و از کدامیک از آنها الهام

گرفته است؟

۳- جرجی زیدان به عنوان کسی که بنیانگذار حرکتی نوین در ادبیات عربی است چقدر در

استفاده از عناصر فنی داستان موفق بوده است؟

۴- آیا رمان‌های جرجی زیدان تأثیری اساسی در ادبیات داستانی مدرن عرب داشته است یا نه؟

فرضیه‌های تحقیق:

۱- هدف جرجی زیدان، تعلیم تاریخ به توده‌های عامی در قالب داستان بوده و در این امر

توفیق نسبی داشته است.

۲- به نظر می‌رسد او از والتراسکات، پیشگام داستان‌نویسی در غرب، و الکساندر دوما

الهام گرفته است.

۳- داستان‌های او از لحاظ هنری و فنی، به دلیل اولویت داشتن تاریخ نزد او، دارای نقاط

ضعف متعددی است و از لحاظ واقعیات تاریخی، در برخی موارد با حقایق تاریخی منطبق نیست.

۴- با توجه به نقد ساختار رمان‌های جرجی زیدان به نظر می‌رسد جرجی زیدان با

رمان‌هایش سبک ساده‌ی داستان‌نویسی را وارد ادبیات داستانی عربی کرد.

هدف‌های تحقیق:

۱- شناخت جایگاه جرجی زیدان در داستان‌نویسی تاریخی معاصر عربی.

۲- شناخت شیوه و اسلوب جرجی زیدان و گرایش‌های او در داستان‌هایش.

۳- ارزیابی داستان‌های تاریخی او از نظر مطابقت با قواعد داستان‌نویسی تاریخی.

پیشنهادها:

عده ای از نویسندگان ، متأسفانه با موضوع قرار دادن تاریخ اسلام ، در نوشته های خود سعی دارند که تصویری نادرست از اسلام و مسلمانان به خوانندگان ارائه دهند ، و از آنجا که نوع ادبی رمان تأثیر بسزایی بر روی خوانندگان به جا می گذارد ، این نویسندگان معمولاً برای رسیدن به اهداف خود از آن سود می جویند . لذا نیاز است که چنین آثاری به افکار عمومی مسلمانان شناسانده شود ، تا دشمنان نتوانند به وسیله ی چنین آثاری موجب تضعیف ایمان آنان شده و بین آنان تفرقه ایجاد کنند .

معرفی فصل های تحقیق

این اثر تحقیقی با مشورت استاد محترم راهنما در پنج فصل تنظیم شده است : فصل اول که شامل چهار بخش است به بررسی ادبیات داستانی ، عناصر آن و انواع داستان و سیر تحول آن در ادبیات معاصر عربی ، اختصاص دارد . در بخش اول ، مفهوم داستان و ادبیات داستانی بیان شده است ، در بخش دوم عناصر مختلف داستان به اجمال معرفی شده ، و در بخش سوم انواع داستان به اختصار مورد بررسی قرار گرفته ، و بخش چهارم به بررسی سیر تحول داستان نویسی معاصر عربی اختصاص یافته است.

فصل دوم که رمان نام دارد در شش بخش تنظیم شده است، در بخش اول زمینه های پیدایش رمان در ادبیات غرب مورد بررسی قرار گرفت. بخش دوم به بیان خصوصیات و ویژگی های رمان اختصاص یافت. در بخش سوم به بیان ارتباط رمان با رمانس، شباهت ها و تفاوت هایشان پرداختیم. بخش چهارم به موضوع رمان تاریخی و تعریف ها و ویژگی های آن و همچنین

تاریخچه‌ی آن در ادبیات معاصر عربی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و چهره‌های شاخص آن به اختصار معرفی شده است.

فصل سوم به زندگی و آثار جرجی زیدان اختصاص یافته و دارای دو بخش است؛ در بخش نخست، زندگی او مورد بررسی قرار گرفته، و در بخش دوم آثار و تألیفات وی به اختصار معرفی شده است.

فصل چهارم به بررسی داستان‌های جرجی زیدان اختصاص یافته است. این فصل دارای چهار بخش است؛ بخش اول به تاریخچه‌ی نگارش داستان‌های جرجی زیدان اختصاص دارد. و در بخش دوم داستان‌های او به اختصار معرفی شده و در بخش سوم تعدادی از داستان‌ها خلاصه و نقد شده است و در بخش چهارم ویژگی‌های کلی داستان‌های جرجی زیدان مورد بحث قرار گرفته است.

فصل پنجم که آخرین فصل است به بررسی تأثیر آثار جرجی زیدان در داستان‌نویسی معاصر عربی پرداخته است و شامل دو بخش است، در بخش اول علل و انگیزه‌ی جرجی زیدان از نگارش این داستان‌ها مطرح شده است و در بخش دوم تأثیر رمان‌هایش بر اسلوب داستان‌های معاصر عربی مورد بررسی قرار گرفته است.

در پایان از کلیه بزرگوارانی که مرا در این مسیر پر فراز و نشیب مورد لطف و عنایت خویش قرار دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

علیه توکلت و إلیه أنیب

فصل اول :

ادبیات داستانی

مقدمه

انسان به عنوان موجودی خودآگاه همواره میان خودش و پدیده ای عام و نامشخص احساس تناقض می کند و سعی می کند این تناقض را به نفع خود از میان بردارد. این پدیده ای عام و نامشخص طبیعت است. هربرت رید می گوید: هنر برگردان انسانی یا فردی آن انتزاع غیر انسانی است که طبیعت نامیده می شود. پیوند هنر با طبیعت در همه ی اعصار تاریخ بشری ثابت و برقرار است.^۱ هم اکنون در دنیای معاصر، نقش هنر در زندگی بیش از پیش هویدا می گردد و هنر تأثیر عمیق خود را در ابعاد مختلف زندگی انسانها بر جای می نهد.^۲

هنر تعبیری بس زیبا و دلنشین از زندگی و نفس است که تمایز آن به اصالت و راستی است و با بیانی از تجارب انسانی در یک شکل هنری شناخته شده است.^۳ هنر می تواند در شکلها و انواع گوناگون عرضه گردد. ادبیات یکی از اشکال هنری بسیار مهم است که به صورت گفتار و نوشتار و در قالب شعر، داستان و نمایشنامه ارائه می شود.

---

^۱ - عبدالحسین فرزاد، درباره نقد ادبی، چاپ چهارم، نشر قطره، ۱۳۷۸، ص ۹.

^۲ - نجیب الکیلانی، اسلام و مکاتب ادبی، ترجمه نوید کاکاوند، چاپ اول، تهران، انتشارات حوزه هنری، ۱۳۷۶، ص ۸.

^۳ - پیشین، ص ۸.

۱-۱ مفهوم ادبیات داستانی (الأدب القصصی)^۱

۱-۱-۱ مفهوم داستان

برای اینکه با ادبیات داستانی آشنا شویم باید ابتدا مفهوم داستان را بدانیم. «داستان» تصویری است عینی از چشم انداز و برداشت نویسنده از زندگی.^۲ در «فرهنگ اصطلاحات ادبی جهان»، داستان چنین تعریف شده است: «داستان» اصطلاح عامی است برای روایت یا شرح و گزارش حوادث. در ادبیات داستانی عموماً داستان در برگزیده‌ی نمایش تلاش و کشمکشی است میان دو نیروی متضاد و یک هدف.^۳

محمد یوسف نجم (ادیب و منتقد) معتقد است که داستان مجموعه حوادثی است خیالی که نویسنده، آن را به نثر برای ما روایت می‌کند و این حوادث را شخصیت‌های انسانی که از حیث شیوه زندگی و رفتار همانند زندگی واقعی با هم متفاوتند، به وجود می‌آورند و تأکید می‌کند که لزومی ندارد این حوادث و ماجراها حقیقی و مستند باشد ولی لازم است واقعی جلوه کند به گونه‌ای که خواننده باور کند چنین حوادثی امکان وقوع دارد.^۴

۲-۱ عناصر داستان

۱-۲-۱ زاویه دید (العرض القصصی)^۵

^۱ - fiction

^۲ - جمال میرصادقی، عناصر داستان، چاپ دوم، تهران، انتشارات شفا، ۱۳۶۷، ص ۱۷.

^۳ - پیشین، ص ۱۸.

^۴ - محمد یوسف نجم، فن التصة، بیروت، دار الثقافة، لا تا، صص ۹-۱۱.

^۵ - point of view

نقل داستان به شیوه‌های مختلف صورت می‌گیرد و این شیوه‌های مختلف را در اصطلاح «زاویه دید» داستان می‌گویند. نویسنده از طریق همین شیوه‌های نقل، با داستان و مخاطب رابطه برقرار می‌کند تا مخاطب از حوادثی که برای «شخصیت‌ها» در «صحنه»ی داستان اتفاق می‌افتد، با خبر شود^۱ و این زاویه دید انواعی دارد:

۱-۱-۲-۱ زاویه دید سوم شخص

این راوی کسی است که اعمال و رفتار و همه‌ی امور داستان را روایت می‌کند. او بر همه چیز آگاه است، و به راحتی می‌تواند به درون اندیشه‌ی شخصیت‌ها بخزد و آن‌چه را که در ذهن آنان می‌گذرد، به ما گزارش دهد.^۲

۱-۲-۲-۱ زاویه دید دانای کل محدود

در این نوع از روایت، نویسنده در پشت چهره‌ی یکی از شخصیت‌های داستان پنهان می‌شود و تمامی حوادث از دید او بیان می‌شود و با احساس او همه چیز مورد داوری قرار می‌گیرد. در این زاویه دید، گاهی میان سوم شخص و اول شخص، التباسی صورت می‌گیرد و از آنجا که در همه‌ی داستان، یک شخصیت دارای احساس برتر شمرده می‌شود، می‌تواند به اول شخص تبدیل گردد.^۳

^۱ - پیشین، ص ۲۸ و ۲۹.

^۲ - عبدالحسین فرزاد، پیشین، ص ۱۴۴.

^۳ - پیشین، ص ۱۴۵.